

ביאורים

³⁸⁸ חמש דרגות בתשובה

לתשובה יש חמש דרגות, וסידרנו אותן מהמעולה ביותר בסדר יורד.

דרגה ראשונה - כאשר חוזר בתשובה והוא נמצא במצב זה למצב בו היה בזמן החטא, באותו המקום, באותו הגיל ובנסיבות דומות לנסיבות שהיו בזמן שחטא, ואף על פי כן לא חוטא. זוהי התשובה המעולה ביותר, כמו שנאמר (יחזקאל יח, לא): "השליכו מעליכם את כל פשעיכם אשר פשעתם בם, ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה".

³⁸⁹ **דרגה שנייה** - כאשר חוזר בתשובה אבל התנאים השתנו משהיו בזמן החטא, הוא מבוגר יותר, אין הוא בעיר בה חטא, ונשתנו הנסיבות משהיו בזמן החטא. על כך נאמר (ישעיה לא, ו): "שובו לאשר העמיקו סרה בני ישראל".

³⁹⁰ **דרגה שלישית** - אדם החוזר בתשובה רק כאשר שומע איום של עונש. כמו שנאמר לאנשי נינוה (יונה ג, ד): "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת".

³⁹¹ **דרגה רביעית** - אדם החוזר בתשובה רק כאשר העונש מתחיל לפגוע בו, כמו שנאמר (דברי הימים ב, ל, ו): "שובו אל ה' אלהי אברהם יצחק וישראל וישב אל הפליטה הנשאת לכם מכף מלכי אשור".

³⁹² **דרגה חמישית** - אדם השב בתשובה כאשר הוא ממש לפני צאת נשמתו, כמעשה רבי אלעזר בן דורדיא (ע"ז יז א), כמו שנאמר (איוב לג, כב): "ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממתים", ולאחר מכן כתוב (שם כו): "יעתר אל אלוה ירצהו".

³⁹³ מכיוון שגם תשובה ברגעי החיים האחרונים נחשבת לתשובה, נהוג לומר לחולים הקרובים למיתה שיחזרו בתשובה, ומצווים אותם להתוודות: חטאתי עויתי פשעתי, תהא מיתתי כפרה על כל עונותי.

לב הדברים

'לתשובה חמש מעלות'

מה בעצם משדר האדם כאשר הוא עובר עברה? ראשית הוא בעצם קצת מתעלם מזה שהקב"ה הוא השולט עליו, הכול יכול, שיכול לעשות בעולם כרצונו. שנית, האדם קצת שוכח שה' בעל הבית, ובעצם קצת שוכח ממנו עצמו... ולבסוף הוא לוקח את הכוחות שה' נתן לו, ומשתמש בהם לכיוונים שונים.

כאשר חוזר האדם בתשובה באותו מקום ובאותו מצב בחיים (גיל, מעמד וכו'), זה מראה שהוא מבין שלקח את הכוחות שהקב"ה נתן לו לכיוון אחר המנוגד לרצונו, וכעת הוא מכוון אותם אט אט חזרה לנתיב הנכון. לכן זו התשובה הכי מעולה, כי לבד מזאת שהוא מכיר באדנותו של הקב"ה עליו, הוא מראה שהצליח לנצח את היצר ולכוון את כוחותיו לטוב.

אדם ששב בתשובה, אך לא באותו מקום ובאותו זמן, זו הדרגה השנייה. הוא שב ללא יראת העונש. גם אז ניכר יותר שהוא הבין שכל הכוחות שלו הם מאדון הכול, ושדרכו לא נכונה. לא מתוך פחד שהאדון יעניש אותו, אלא כי הוא מבין שה' הוא בעל הבית והוא רוצה לעשות את רצונו.

אם חוזר האדם בתשובה מחשש לעונש (דרגה שלישית) או מעונש שכבר החל לבוא (דרגה רביעית), זו כבר מדרגה פחותה, זו חזרה בתשובה מעט כפויה, אף שהיא מועילה, כיוון שמראה שהוא הבין מי האדון.

הדרגה החמישית - החזרה בתשובה לפני המיתה - היא המוצא אחרון. האדם מכיר בחולשותיו, ובכך שבגין עקשנותו או עיוורונו לא חזר עד עתה בתשובה. תשובה זו אינה מן המעולות, אך גם היא מתקבלת, כיוון שהאדם מראה בה על התפכחותו.

ככלל, תכלית העולם היא שבני האדם יכוונו את כוחם לעבודת ה', והתשובה שקרובה ליום המוות יש בה מצד אחד 'פספוס' של החיים. אך מצד שני גם היא מתקבלת, כי העולם לומד ממנה את ייעודו ותכליתו.

³⁸⁸ **ואבאר עוד** שיש לתשובה חמש מעלות, כל מעלה קודמת מהם גדולה מהמתאחרת. מעלות בסיבות התשובה

הראשונה, שישוב האדם בשנים אשר חטא בהם^ו, ובעיר ההיא אשר חטא בה, ושיהיו עניני חטאיו מצויים לו, ובזה הוא אומר (יחזקאל יח, לא): השליכו מעליכם את כל פשעיכם אשר פשעתם בם ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה.³⁸⁹ והשנית, שיעברו השנים ההם, ויצא מן העיר ההיא, ויסורו ממנו עניני חטאיו, ובו אומר (ישעיה לא, ו): שובו לאשר העמיקו סרה בני ישראל. ³⁹⁰ והשלישית, שלא ישוב עד שיפחידוהו ברעה שתבוא עליו, כמו שאמר לאנשי נינוה (יונה ג, ד): עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת. ³⁹¹ והרביעית, מי שלא שב עד שבאה עליו קצת הרעה אשר הפחידוהו בה, כמו שאמר (דברי הימים ב, ל, ו): בני ישראל שובו אל ה' אלהי אברהם יצחק וישראל וישב אל הפליטה. ³⁹² והחמישית, אם ישוב שעת צאת נפשו, הוא גם כן נקרא שב, כאשר אמר (איוב לג, כב): ותקרב לשחת נפשו וחייתו לממתים וגו', (שם כו) יעתר אל אלוה וירצהו וירא פניו בתרועה. ³⁹³ ועל כן מנהגנו לאמור לחולה קרוב לפני מותו, אומר, חטאתי ועויתי ופשעתי, תהא מיתתי כפרה לכל עונותי.

